

Mediterrán és Balkán Fórum

KELET-MEDITERRÁN ÉS BALKÁN TANULMÁNYOK KÖZPONTJA

II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Köszöntő

2008. október 9.

KEDVES OLVASÓ!

A PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja (KMBTK) által útjára indított Mediterrán és Balkán Fórum a Balkán, a Kelet-Mediterráneum és a Közel-Kelet térségét érintő kutatások eredményeit közli. Az elektronikus formával célunk az, hogy a témában érdekelteket és érdeklődőket gyorsabban tájékoztassuk a friss háttérelmzésekkel.

A Mediterráneum és Balkán rovatokban tudományos elemzések közlésére vállalkozunk, a Mozaik címszó alatt ismeretterjesztő, kulturális jellegű írásoknak adunk helyet.

A Mediterrán és Balkán Fórum lehetőséget biztosít minden tudományos igényességgel elkészített, a térséget érintő munka közlésére. A tanulmányok magyar, ill. angol nyelvűek lehetnek, terjedelmük a 20 000 karaktert (képekkel, térképekkel, ábrákkal) nem haladhatja meg. A szakmai folyóirat csak a szerkesztőbizottság által lektorált írásokat jelenteti meg.

Feliratkozás a Mediterrán és Balkán Fórumra

Amennyiben Ön szeretne feliratkozni hírlevelünkre a vatoma@gamma.ttk.pte.hu e-mail címen megadhatja annak a postafióknak a címét, ahová a hírlevelet kapni szeretné

Tartalom:

Köszöntő.....	1
Törökország: miért kérdés a kurdkérdés, avagy a török-kurd ellentét háttere.....	2
Nyolc év a Koszovó konfliktus történetéből.....	8
Egy törvénytelen gyermek tartása iránti per délszláv vonatkozásai.....	18
Hírek	23
Konferenciák	25
Filmajánló.....	26

Főszerkesztő:

Dr. M. Császár Zsuzsa

Főszerkesztő-helyettes:

Kitanics Máté

Szerkesztőség:

7624 Pécs

Ifjúság útja 6.

Telefon: 72/501-531

Fax: 72/501-531

Web: <http://balkancenter.ttk.pte.hu/>

ISSN 1788-8026

Szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Pap Norbert (elnök)

Dr. Hajdú Zoltán

Dr. N. Rózsa Erzsébet

Dr. Hóvári János

Dr. Gábli Cecília

Reményi Péter

Lapszerkesztő:

Vati Tamás

Olvasószerkesztő:

Kurilla Annamária

Felelős kiadó:

Dr. Pap Norbert

Törökország: miért kérdés a kurdkérdés, avagy a török – kurd ellentét háttere

Ruff Róbert¹ – Vati Tamás²

Az etnikai alapon kivívott Törökországban de facto a kurdok váltak az egyetlen kisebbséggé, ezáltal olyan tényezővé, mely potenciálisan veszélyeztetheti az új nemzetállam létét. A kurd, csupán egyike volt a muszlim (szunnita) közösségeknek a multietnikus Birodalmon belül. A kurdkérdés egy komplex, érzékeny és mindenképpen politikai kérdés, melyhez a történelmi előzmények megértése nélkülözhetetlen.

1. A kurdokról

A kurd nép a világ egyik legnagyobb saját állam nélküli kisebbsége, és egyben a Közel-Kelet negyedik legnagyobb etnikuma az arab, a török és a perzsa után. A kurdok Törökország, Irak, Irán és Szíria területén élnek (1. ábra). Számukat meghatározni meglehetősen problematikus. Egyrészt nem állnak rendelkezésre pontos népszámlálási adatok, csupán becslések, másrészt az említett országok nem ismerik el a határaikon belül élő etnikai, nyelvi és vallási kisebbségek többségét. Léteznek olyan "elképzelések"³, melyek 13 millió, de vannak olyanok is, melyek 25-30 millió kurdról beszélnek⁴. A kurdok eredetéről több, egymástól eltérő tudományos elmélet látott napvilágot. A vélemények élesen eltérnek, egyetértés a kérdésben máig nem alakult ki. Egyesek a kurdot a sémi nyelvekkel rokonítják, kurd-szír kapcsolatot előtérbe állítva (J. D. Michaelis). Mások azt az álláspontot vallják, hogy az ősi perzsák vagy a törökök egyik leágazását képezik. A legnépszerűbb nézet szerint a kurdok valószínűleg a médek leszármazottai (M. Garzoni, V. Miszorszkij). Az is vitatott, hogy a ma élő kurdok egy egységes nép erősen eltérő életmódú csoportjainak ötvözetéből jöttek létre, vagy több etnikum hosszú idő alatt bekövetkezett összeolvadásából. A kurd, nyelvi szempontból, az indoeurópai nyelvcsalád iráni ágába tartozik.⁵ Vallásukat tekintve muszlimok és döntő többségben szunniták.⁶

¹ A bolyi Montenuovo Nándor Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium mentortanára.

² PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, harmadéves PhD hallgató.

³ Török álláspont a kurdok számát illetően.

⁴ A források többsége, így a független becslések is a második adathoz közeli számot tartják reálisabbnak. Törökországban élnek legnagyobb számban, nagyjából a kurdok 2/5-e.

⁵ A kurd nyelvnek számos dialektusa és aldialektusa létezik. A legelterjedtebb a kurmanji, amelyet török Kurdistanban és a posztsovjeti köztársaságokban használnak. A sorani változatot leginkább Irakban használják. Az iráni kurdok több dialektust (egyesek szerint nyelvet) használnak, ilyen a kermanshahi, a guráni és a leki. Vitás a török területek központi részén beszélt zaza, amelyet önálló nyelvnek tartanak, mivel élesen eltér a többi kurd dialektustól.

⁶ Némi különbség mutatkozik azonban köztük, mivel a szunnita kurdok eltérően a szunnita törököktől nem a hanafita, hanem általában a sáfíita jogi iskolát ismerik el.

2. Egy „álmom állam”: Kurdisztán

A Közel-Kelet kurdok által lakott egybefüggő területét leggyakrabban Kurdisztán névvel illetik. Noha a szó használata meglehetősen elterjedt, pontos határaitól és eredetéről messze nincs egyetértés. Az első általánosan elismert időpont amikor a Kurdisztán kifejezés megjelenik, a 12. század közepére tehető. Ekkor Szandzsar szeldzsuk szultán Bahr központtal szervezett meg egy Kurdisztán nevű tartományt. Ez a kiterjedt terület 16 kantonból állt és Azerbajdzsántól Lurisztánig, a Zagrosz-hegységtől a Záb folyóig terjedt. Ez a képződmény a kurdok által lakott mai térségnek csupán egy keleti darabját foglalja magába Irán területén.

A kurdok „országát” a történelem folyamán mindig nagy birodalmak vették körül: a Perzsa, a Bizánci, a Római, az Omajjádi, az Abbászida, a perzsa Szafavida és az Oszmán Birodalom. Minden esetben a kurd területek álltak az adott állam szélén, és alkották az adott birodalom perifériás határvidékét.

A mai Kurdisztánnak nevezett terület legalább négy ország területére – Törökország, Irán, Irak és Szíria – terjed ki, és több mint 400 ezer km²-en terül el. Legnagyobb egysége Törökország keleti tartományait képezi az Anatóliai-magasföld keleti részén, nagyjából a Tahtalı-hegységtől keletre és az Araszi-hegységtől délre fekvő területen, egészen az iráni és szír határig. Iránban a kurdok az ország nyugati határai mentén, körülbelül 100-200 km széles sávban, a Zagrosz-hegyvidéktől északnyugat felé élnek. Irakban a Kirkuktól és Moszultól északra fekvő hegyvidék a kurdok lakta térség, ahogyan Szíria kb. 50 km széles északi határsávja is. Kurd nacionalisták szerint Kurdisztán szerves része a mai Örményország kurdok által lakott része is.

1. ábra: Kurdisztán

(Forrás: <http://www.kokhavivpublications.com/help/maps/>)

A kurdok által lakott területek első pillantásra szegénynek tűnnek, azonban számos fontos természeti kincset rejtenek, és stratégiaileg is fontosak. A legértékesebbnek Török-Kurdisztán tekinthető. Ez a terület rejtje Törökország teljes kőolajkészletét, illetve jelentős króm-, réz- és vasérclelőhelyek is vannak itt. A térség legfontosabb természeti kincse a víz. A Torosz-hegységből (itt található a Tigris és az Eufrátesz forrásvidéke) útnak induló folyók, patakok, nem csak a helyiek ivó-, öntözővíz és villamos-energia ellátásában játszanak fontos szerepet, hanem meghatározzák Szíria és Irak vízellátását is. Ez fontos stratégiai fegyver Törökország kezében.

Az önálló Kurdisztán létrejötte először csak az I. világháború után tűnt lehetségesnek.⁷ Ekkor Franciaország és Nagy-Britannia a felbomló Oszmán Birodalom egy részén független kurd állam létrehozását tervezte, azonban a három évvel későbbi lausanne-i békeszerződésben visszaléptek az eredeti tervektől, és a területet inkább Törökország, Irak és Szíria között osztották fel. A II. világháború után 1946 januárjában iráni területen, szovjet segítséggel már létrejött egy kurd állam, az ún. Máhabád Köztársaság (szovjet bábkormány, ami azért jött létre, hogy szovjet legyen), mely esély volt egy saját ország létrehozására. Azonban ezt a „demokratikus” mozgalmat az iráni hatalom gyorsan vérbe fojtotta a szovjetek visszavonulása után. Azóta Kurdisztán, mint állam, csak álom a kurdok számára.

3. A kurdkérdés történeti háttere

Paul White, a török–kurd problematika szakaszolására a következő sematikus időrendi tipológiát állította fel:

- 1514–1879: ez az időszak a Szelim–Idrisz-szerződéstől⁸, azaz a kurdlakta területek első feldarabolódásától az Ubaidallah sejk nevéhez köthető mozgalomig tart
- 1879 – 1908: az Obejdullah sejk mozgalom leverésétől az Ifjútörök forradalom közötti időintervallum
- 1908 – 1925: az Ifjútörök forradalom és a Szaid sejk-féle ellenállás közötti időtartam
- 1925 – 1938: a dersimi (a város neve 1936-tól Tunceli) felkelésig tartó időszak
- 1938 – 1965: a kurdok modern nemzeti mozgalmának kialakulásig tartó szakasz
- 1965 – napjainkig: a kurdok modern nemzeti mozgalmá

Az 1514-es csaldiráni ütközet után – mely a Szafavida- és az Oszmán Birodalom között zajlott le – először történt meg a történelem során, hogy a kurd területeket két birodalom között osztottak fel. A csata következményeként a kurd fejedelemségek többsége az Oszmán Birodalom fennhatósága alá került. Kötelezettségük a háborúkban való részvétel

⁷ 1920. augusztus 10-én a sèvres-i békeszerződésben a győztes hatalmak a kurdkérdést egy önálló kurd állam lehetőségével megvitatták:

62. cikkely:

„Egy Konstantinápolyban székelő, három tagból álló bizottság, amelynek tagjait a brit, a francia és az olasz kormány nevezi ki, a jelen szerződés hatályba lépésétől számított hat hónapon belül tervezetet dolgoz ki a túlnyomórészt kurdok lakta területek helyi autonómiájáról...”

64. cikkely:

„ha a Tanács úgy ítéli meg, hogy ez a nép alkalmas arra, hogy függetlenné váljon, s ezért javasolja számukra a függetlenség megadását, ez esetben Törökországnak el kell fogadnia a javaslatot, és le kell mondania a nevezett területekre vonatkozó jogairól és jogcíméről.”

⁸ I. Szelim szultán és Idrisz Bitliszi kurd vezető között megkötött szerződés.

és a határok védelme volt.

Bár az oszmánok a 17. század közepétől fokozatosan megvonták a kurd területek privilégiumait, mégis azt mondhatjuk, hogy a kurdok autonóm státusza a 19. század elejéig tartott. Az 1800-as években egyre feszültebbé vált a politikai kapcsolat az oszmán-kurd relációban. Ez a következő tényezőkre vezethető vissza:

- a központi igazgatás hiánya,
- az újoncozások elmaradása,
- az oszmán-orosz háborúk (1828-1829., 1853-1858., 1877-1878.) összecsapásai – azok minden lehetséges hátrányával – kurdlakta területeken zajlottak.

Mindezek következményeként számos felkelés tört ki az oszmán központi hatalom ellenében, a kurd nemzeti öntudat éledezni kezdett. Az első komolyabb próbálkozások az önállóság megvalósítására a 19. század első felében történtek. Azonban mind a soráni kurd fejedelemség emírje, Mohammed Kore, mind a botáni fejedelemség vezére, Badir Khan vezette harcok sikertelenül végződtek. Ahogy Majid Deiry fogalmazott, ezek a próbálkozások eleve kudarcra ítéltettek: "a két fél közötti erőegyenlőtlenség és a térség politikai képlete miatt, de nem utolsósorban a zavaros belső politikai, társadalmi és vallási helyzetének köszönhetően egyik mozgalomnak sem sikerült minimális eredményt is elérnie."

1880–82 között Obejdullah Nahri sejk vezetésével a kurdok az oszmánok és a perzsák ellen egyszerre indítottak forradalmat. A siker érdekében az oroszoktól is próbáltak támogatást szerezni, azonban a kurdoknak – mint olyan sokszor a történelem folyamán – most sem volt szerencsájük. Időközben kitört a harmadik oszmán-orosz háború. Az oroszok a muzulmánellenes keresztényeket, az örményeket és az asszír keresztényeket támogatták, ami iszlám-keresztény ellentétkehez vezetett. 1880-ban a kurd törzsek csatlakoztak az oroszok elleni harcokhoz, azonban a véres küzdelmeknek csak az áldozatává válhattak. A háborúban a kurd területek „elpusztultak” és az eddiginél még nagyobb éhínség sújtotta a lakosságot.

Az 1800-as évek végén európai változások hatására reformmozgalmak kezdődtek kurd körökben is. Kurd politikai szervezetek és újságok jelentek meg a 19-20. századfordulóján az Oszmán Birodalomban.⁹

Az első világháborút követően Musztafa Kemál pasa vezetésével az Oszmán Birodalom romjain egy új, szekuláris alapokon nyugvó államalakulat jött létre. A csalódásként megélt sèvres-i békeszerződés, a háborúk eredményezte elszegényedés, a központi politika döntései (túlzottan szigorú irányítás, a férfiak egyre nagyobb arányú besorozása oszmán csapatokba) tovább növelték a feszültséget a két fél között. 1924 szeptemberében kezdetét vette egy, a Szaid sejk nevéhez köthető általános mozgalom. Elsődleges célja az iszlám szent törvényének helyreállítása és Kurdisztán létrehozása volt.¹⁰ A próbálkozást rövid idő alatt visszazorította a török kormány.

A Dersim vidékén élő alevita kurd törzsek ezek után sem mondtak le az autonóm Kurdisztán létrehozásáról. A Szejit Riza vezette mozgalom – az 1930-as években – komoly nehézségeket okozott a török politikai vezetésnek. A kurdok ezen függetlenségi

⁹ A politikai pártok elődjének tekinthető szerveződések, mint a Kurd Fellendülés és Haladás Társasága, a Kurd Nevelési Társaság és a Híva (Remény) is ekkor jött létre. Olyan, a függetlenségi politikával foglalkozó kurd újságok megjelenése, mint a Kurdisztán, vagy a Kurd Nap című folyóirat is az időszak terméke.

¹⁰ Tökéletesen jellemezte/jellemzi a kurdok helyzetét, hogy Szaid sejket egy a köztársasághoz hű kurd csoport juttatta a törökök kezére.

törekvésére a tunceli törvény, egy közigazgatási reform volt a válasz. Létrehozták Tunceli tartományt és stratégiai/biztonsági célzattal megkezdték a terület fejlesztését (átfogó iparosítás, út-vasútépítés). 1937 tavaszán a dersimi törzsek erőszakkal próbálták érvényre juttatni akaratukat. A következmény: másfél évig tartó harcok, amikor is a török hadsereg „megtisztította” a tartományt. A térségben a rendkívüli állapot 1948-ig tartott. 1961-ben az új török alkotmány értelmében politikai pártok alakultak. A politikai, gazdasági és társadalmi változások eredményeként bizonyos fokú politikai szabadság jellemezte az elkövetkező éveket. Létrejötték olyan csoportok, mint a Török Munkáspárt, mely programjában kitért a kurdok önrendelkezésére.

1965-ben megalakult a Törökországi Kurdisztán Demokrata Párt, melyre az 1971-es katonai puccs súlyos csapást mért. A párt számos vezetőjét letartóztatták, meggyilkolták, sokan emigrálni kényszerültek. 1973-ban az ország megpróbált visszatérni a demokratikus intézményekhez, azonban az ekkor alakult kurd szervezetek és pártok az eddiginél sokkal radikálisabbá váltak politikailag és tetteiket illetőleg. Követeléseik nem voltak reálisak, és egyre erőszakosabb eszközökhöz nyúltak.

1978-ban Abdullah Öcalan vezetésével létrejött a Kurd Munkáspárt – a PKK, Partiya Karkaren Kurdistan – melynek fő célkitűzése a kurd nép kulturális és emberi jogainak javítása, illetve a kurdlakta területek szuverenitásának kiharcolása volt. Néhány évnyi szíriai „felkészülés” után, 1984-ben a PKK megindította máig is tartó kegyetlen harcát Kurdisztán függetlenségéért. A harcok tizenöt évig (Öcalan fogságba kerüléséig) tartottak és a legszerényebb becslések szerint is legalább 30 ezer fős emberáldozattal járt. Bár Öcalan három önkéntes fegyverszünetet is elrendelt harcosai körében, túl későn próbálta meg visszaterelni a kurdkérdést tényleges politikai keretek közé.

A 90-es évek elejétől a kurdok legálisan is igyekeztek akaratukat érvényre juttatni. Olyan pártok, mint a Népi Munkáspárt, vagy a Demokrácia Párt nyíltan szimpatizált a PKK-val (melynek jogutódja a KADEK, a KADEK-nek pedig a KONRA-GEL), így rövid úton betiltásra kerültek. Az 1994-ben alakult Népi Demokratikus Párt (HADEP) mérsékelt politikájának köszönhetően 8 évig „életben maradhatott”, és csak azután tiltották be, miután a délkelet-anatóliai tartományokban 67%-os eredményt ért el.

Az EU-csatlakozás érdekében Törökországnak lépnie kellett a kurd ügyben. A 2002-es év enyhülést hozott az ország kisebbségpolitikájában. Az anyanyelvhasználat, az anyanyelven történő alapfokú oktatás és a médiában (az állami TV-adó heti 2-3 órában sugározhat kurd nyelvű műsort) való kisebbségi nyelvhasználat is lehetővé vált, és elvben nem tiltják a kurd nyelvű könyvek kiadását sem. Bár a kurdok bizonyos kulturális jogokat kaptak, az önrendelkezésig számos lépést kell megtenniük. A török politika álláspontja az, hogy egy autonóm Kurdisztán veszélybe sodorná a nemzetállam jövőjét.

4. Összegzés

Komoly problémát jelent, hogy a kurd kisebbségnek nincs és soha nem is volt egységes álláspontja az őket érintő kérdésekben, és a kezdetektől fogva mindkét fél részéről a problémákra adott válasz leginkább az erőkben testesül meg. Napjainkra a PKK-ból keményvonalas, radikális csoportosulások (PJAK, Kurdisztáni Szabadság Sóllymai stb) szakadtak ki, melyek továbbra is az agresszív, erőszakos, fegyveres politizálást tartják célravezetőnek. A másik fél továbbra is az asszimilációt preferálná, ha nem lenne külső,

kényszerítő erő (EU). Az elmúlt közel 500 év történéseit látva egy dolog kijelenthető: a török-kurd kérdés kapcsán semmi biztosat sem tudunk mondani a jövőre vonatkozóan.

Irodalom:

- ARAS, B. (2004): Turkey and Greater Middle East. TASAM, Istanbul, pp. 69-74, 93-96.
- BARKEY, H. J. – FULLER, G. E. (1998): Turkey's kurdish question. Rowmann & Littlefield publishers. INC. New York, 238 p.
- DEIARY, M. (2003): A kurdok eredettörténetéről a nemzeti elismerésig. In: Korunk, 2003/11. pp 7-29.
- FLESCH I. (2004): Atatürk és kora. Corvina, Bp., pp. 294-302.
- KICSI V. – N. RÓZSA E. (2005): A török identitás néhány aspektusa és hatása Ankara külpolitikájára. In: N. RÓZSA E. (szerk.): Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában. Teleki László Alapítvány, Bp., pp. 147-183.
- KIRIŞCI, K. – WINROW, G. M. (1997): The Kurdish question and Turkey : an example of a trans-state ethnic conflict. Frank Cass, London, 237 p.
- M. CSÁSZÁR Zs. – VATI T. (2008): Abdullah "Apo" Öcalan, a "szabadságharcos" terrorista. In: Mediterrán Világ (megjelenés alatt)
- TASPINAR, O. (2005): Kurdish nationalism and political Islam in Turkey : Kemalist identity in transition. Routledge, New York, 277 p.
- WHITE, P. (2000): Primitive rebels or revolutionary modernizers? The Kurdish national movement in Turkey. Zed Books, London, 258. p.

Nyolc év a Koszovó konfliktus történetéből (1999. június 10. - 2007. december 10.)

Gulyás László¹¹

1. Bevezetés

A koszovói kérdés lényegében 1913. március 26. óta megoldatlan, amikor a nagyhatalmak londoni nagyköveti konferenciája meghúzta az akkor megszülető Albánia határait, mégpedig úgy, hogy jelentős albánlakta területeket csatolt hozzá más szomszédos államokhoz. Ekkor kapta meg a Szerb Királyság Koszovó területét.¹² A szerb-albán konfliktus, bár bizonyos időszakokban enyhült, azóta folyamatosan jelen van Koszovóban.¹³ Tanulmányunkban a közel 100 éves konfliktusból nyolc évet, az 1999-től 2008-ig tartó időszakot mutatjuk be.¹⁴

2. Az ENSZ BT 1244. számú határozata (1999)

A NATO 78 napos légiháborúja - 1999. március 24.-1999. június 10.- után a koszovói-kérdés kezelésére az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1999. június 10-én tett kísérletet, amikor elfogadta a 1244. számú határozatát. A határozat leszögezi, hogy Koszovó lakossága számára az ENSZ Ideiglenes Közigazgatási Missziója (UNMIK), a státuskérdés végleges megoldásáig lényegi autonómiát biztosít Jugoszlávián belül. Gyakorlatilag Koszovót ez a határozat ENSZ-protektorátus alá helyezte. Az ENSZ azt a stratégiát követte, hogy az UNMIK ellenőrzése alatt fokozatosan felállította az autonóm intézményeket (parlament, kormány), felépítette a helyi közigazgatást. Ezt nevezték a „standartok a státus előtt” menetrendnek. Viszont Koszovó helyzetének végleges rendezésével, az ENSZ hosszabb időn át egyáltalán nem kívánt foglalkozni. Ezt a kérdést egy későbbi, bizonytalan időpontra halasztotta.¹⁵

1999 júliusának első hetében Kofi Annan, az ENSZ főtitkára, Bernard Kouchner francia diplomatát nevezte ki a koszovói ENSZ polgári közigazgatás (UNMIK) vezetőjévé. Kouchner első nyilatkozataiban azt ígérte, hogy pártatlanul fog fellépni a szerbek és az albánok vitáiban. Ezek a „viták” azonban nagyon sok esetben vérengzéssé fajultak.¹⁶

¹¹ Egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar.

¹² Erről bővebben lásd PÁNDI L. (szerk.): Köztes-Európa 1763-1993. Térképgyűjtemény. Osiris-Századvég. Budapest. 1995. pp. 228-229.

¹³ Erről bővebben lásd KAPRONCAY P. (1999): A koszovói konfliktus történelmi és kulturális háttere. In. KRAUSZ T. (szerk.): A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak. Napvilág Kiadó. Budapest. 1999. pp. 23-36.; JUHÁSZ J. (1999): Az albánkérdés Jugoszláviában. In. KRAUSZ T. (szerk.): A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak. Napvilág Kiadó. Budapest. 1999. pp. 91-98.

¹⁴ A közvetlen előzményeket lásd GULYÁS L. (2000): Tíz év Koszovó történetéből 1989-1999. A jugoszláv állam széthullása VII. KAPU 2000/8. szám pp. 55-61.

¹⁵ MARIE-J. CALIC (2004): Kosovo 2004. Südosteuropa. 52. Jg. 2003/7-9. pp.341-354.

¹⁶ Ezen vérengzések egy tipikus esete során, 1999 júliusában a nyugat-koszovói Gacko közelében albán fegyveresek egy mezőn 14 szerb földművest lőttek agyon.

A Kouchner előtt álló feladat nagyságát jól mutatja, hogy 1999 novemberében egy interjúban úgy fogalmazott, Koszovóban „negyven év kommunizmus, és egy véres etnikai tisztogatásba torkolló tízéves apartheidrendszer után” kell a semmiből demokratikus jogállamot és működő közigazgatást felépítenie. Ennek fényében eredménynek tekinti, hogy míg a KFOR bevonulásakor (1999 júniusa) hetente 140-150 embert öltek meg, addig 1999 novemberére ezt a számot sikerült heti hét-nyolc főre leszorítani.¹⁷

Az kétségtelen tény, hogy a KFOR jelenlétének következtében az atrocitások száma fokozatosan csökkent 1999 őszén, de itt kell felhívni a figyelmet arra, hogy eközben jelentős nagyságrendű szerb – becslések szerint 100 ezer fő - menekült el az albánok bosszúja elől. Azaz az atrocitások számbeli csökkenésének oka elsősorban a potenciális áldozatok elmenekülése volt. A gyilkossági mutatók a KFOR és az UNMIK-misszió első évében jelentősen visszaestek, de a szerbek és az albánok közötti etnikai erőszakot nem sikerült teljesen felszámolni. 2000 márciusában született helyszíni beszámolóik szerint Mitrovica – az egyetlen koszovói nagyváros, ahol még nagy létszámú szerb közösség él – leginkább katonai táborhoz volt hasonlítható. A város Ibar folyótól északra fekvő oldalán 16 ezer szerb és 200 albán él, míg a déli oldalon 90 ezer albán és 20 szerb. A város mindkét részén az adott etnikai kisebbséget – az északi részen a 200 albánt, a déli részen a 20 szerbet – szögesdrót és KFOR-egységek védték.

Az etnikai feszültségek mértékét jól mutatja, hogy a KFOR-egységek is egyre gyakrabban váltak célponttá: 2000 februárjában két francia békefenntartót találtak el albán orvlövészek, míg márciusban egy orosz katona kapott halálos lövést. Ezen események mögött az húzódik meg, hogy az albánok beleuntak a nagyhatalmak függetlenségi törekvéseikkel kapcsolatos tétlenkedésébe. Azaz a koszovói szerb elnyomást felszámoló, egykor felszabadítóként üdvözölt KFOR-katonák, egyre inkább ellenséggé váltak az albánok szemében. Ugyanakkor a KFOR és az UNMIK erőknek a szerbek ellenszenvével is meg kell küzdeniük. Gyakorlatilag a KFOR békefenntartó tevékenysége kompromisszumok sorozatává vált: A KFOR-katonák és a fegyvertelen UNMIK-rendőrök ugyan igyekeztek megvédeni a Koszovóban maradt szerbeket, ám ha az albánok egy-egy településen elűzték a szerbeket, vagy valami egyéb etnikai atrocitás történt, a KFOR és UNMIK erők nem tettek túl sokat a bűnösök kézre kerítésnek érdekében. Ha mégis tettek valamit, akkor azzal a szerbek haragját vívták ki. Jól példázza az előbb említetteket, hogy 2000 júliusában Kosovska Mitrovicában több ezer szerb tüntetett, mivel az UNMIK rendőrsége őrizetbe vett egy szerb diákot, akit egy albán gépkocsijának felgyújtásával vádoltak.

3. Választások, etnikai konfliktusok, megegyezési kísérletek (2000-2004)

Az ENSZ által szorgalmazott demokratikus standardok kialakítása is nehézkesen haladt, mivel kezdetben az 1999 végén felállított Átmeneti Kormányzó Tanács munkáját a koszovói szerbek bojkottálták. Amikor azonban 2000 júniusában Bernard Kouchner és a koszovói szerbeket tömörítő Szerb Nemzeti Tanács képviselői megegyeztek arról, hogy a szerbek ezután részt vesznek az Átmeneti Kormányzó Tanács munkájában – ennek fejében az ENSZ rendőri erők fokozottabban védik a szerb lakta településeket -, az

¹⁷ DÉSI A.: Utópia a békés Koszovó. Kouchner ENSZ-megbízott nyilatkozik lapunknak. Népszabadság. 1999. november 27.

albánok legnagyobb pártja, a Koszovói Demokrata Párt (PDK) vonult ki az Átmeneti Kormányzó Tanácsból. A PDK vezetője, Hashim Thaqi - aki korábban a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) parancsnoka volt – azzal indokolta a PDK kivonulását, hogy a Szerb Nemzeti Tanács és Bernard Kouchner által aláírt megállapodás gyakorlatilag Koszovó felosztásának első állomása.

A bojkott a koszovói politikai élet bevett eszközévé vált, a szerbek pedig közölték, nem hajlandóak a 2000 októberére kiírt választások névjegyzékébe addig feliratkozni, míg az albánok elől elmenekült 100 ezer honfitársuk nem térhet vissza Koszovóba.

2000 augusztusában Momcsilo Trajkovics - a koszovói szerbeket tömörítő Szerb Nemzeti Tanács elnöke - egy interjúban kifejtette, hogy a helyzet katasztrofális, mert az utóbbi egy évben ugyanaz történik a szerbekkel, mint az albánokkal a NATO beavatkozása előtt és alatt. Ezek után nem meglepő, hogy Koszovó történelmének első demokratikus választása – 2000 októberében – a koszovói szerbek nélkül zajlott le. A választáson – mely helyhatósági választás volt – Koszovó 30 önkormányzatába 5541 jelölt közül 920-at választottak meg, a szokásos négy év helyett azonban csak kétéves időtartamra.¹⁸ A helyhatósági választások után a koszovói szerbek közölték, hogy nem fogadják el azokat az önkormányzati helyeket, amelyeket az UNMIK felkínált nekik, s abba se egyeznek bele, hogy kisebbségnek nyilvánítsák őket.

Az UNMIK széleskörű tevékenységet fejtett ki annak érdekében, hogy Koszovóban kiépítse a parlamenti demokráciát, a demokratikus kormányzás kereteit, egyszóval a jogállamiságot. 2001 májusában elfogadták az „Ideiglenes Öngazgatás Alkotmányos Kerete” elnevezésű dokumentumot, mely rögzítette a helyi (értsd albán) hatalmi tényezők és intézmények, illetve a nemzetközi szervek – elsősorban az UNMIK – pozícióit és hatásköreit.¹⁹ Ez a dokumentum egyfajta menetrendként szolgált a jogállamiság kiépítéséhez. Az UNMIK tevékenysége számos jelentős részeredményhez vezetett, 2001 novemberében tartományi (értsd parlamenti), 2002-ben újabb helyhatósági választást bonyolítottak le Koszovóban.

A fenti sikerekre azonban komoly árnyékot vetett Pristina és Belgrád feszült viszonya, amely Koszovó további státusa miatt kifejezetten rossz volt. A 2001. évi tartományi választást a Rugova által vezetett és a nemzetközi politika által mérsékeltnek tekintett Koszovói Demokratikus Szövetség nyerte meg, de ezen párt hármas választási jelszava, a „szabadság, demokrácia, függetlenség” volt. Azaz még az albán mérsékeltek is Koszovó Szerbiától történő elszakadását tüzték zászlajukra.

A koszovói albánok az 1999 utáni években egyre kiábrándultabbá váltak, mivel az 1999-es NATO beavatkozás óta nagy bizonytalanság övezte Koszovó jövőjét. Ráadásul az UNMIK azon törekvései, melyek az etnikai pluralizmus fenntartását célozták, kifejezetten irritálták az albánokat, akiknek kollektív emlékezetében még élénken éltek az 1998-99-es szerb etnikai megtorlások emlékei. A koszovói albán politikai erők – akár mérsékelteknek akár radikálisoknak hívják őket - mindegyike függetlenségpárti volt, csak abban volt köztük különbség, hogy miként kívánták elérni ezt a célt.

2003 októberében Bécsben Belgrád és Pristina között óvatos párbeszéd kezdődött, ennek során 2004 márciusának első hetében lezajlott egy ún. „technikai megbeszélés” olyan kérdésekről, mint a Szerbia és Koszovó közötti közlekedés, távközlés és energia-

¹⁸ NÉMETH A. (2000): Helyhatósági választások Koszovóban. HVG. 2000. november 4.

¹⁹ HALÁSZ I.: A válságkezelő nemzetközi igazgatás Koszovóban. Pro Minoritate 2005/Tavaszi pp. 3-34. Továbbá lásd még Miljkovic et al. (2001): A független „Nemzetközi Koszovó Bizottság” jelentése a tartomány jövőbeli státuszáról. Pro Minoritate. 2001/Tavaszi. pp. 128-140.

összeköttetés helyreállítása, illetve az eltűnt személyek sorsának tisztázása. Ezek a megbeszélések azonban hamarosan megszakadtak. 2004. március 17-én Kosovska Mitrovicában az Ibar folyó partján két vízbe fulladt albán fiú holttestét találták meg. A koszovói albán televízió úgy tálalta ezt az eseményt, hogy a fiúkat a szerbek kergették a folyóba. A hír elhangzása után néhány órával valóságos hadiállapot alakult ki, nemcsak Mitrovicában, hanem több más településen is. A feltűzött albánok megrohmozták a szerbek házeit és felgyújtották azokat. Ugyanerre a sorsra jutott 30 szerb templom és kolostor is, köztük számos középkori építésű védett műemlék. Mire kiderült, hogy a két albán gyerek halálához a szerbeknek semmi közük – szimpla vízi baleset történt – már késő volt. Koszovó 33 településén – a leghevesebb összetűzésekre Pristina, Kosovo Polje, Obilić, Čaglavica, Gnjilane, Uroševac, Prizren és Belo Polja körzetében került sor - közel 50 ezer albán vett részt a zavargásokban, melyek során 28 ember életét vesztette és 870 fő megsebesült, ráadásul 3,5 ezer szerb polgári lakos kényszerült elmenekülni otthonából.²⁰

A zavargások hírére a NATO 2 ezer fővel megnövelte a 18 ezer fős koszovói KFOR kontingens létszámát. Koštunica szerb miniszterelnök azonnal tiltakozott, és kijelentette, hogy a koszovói szerbek „előre kitervelt és összehangolt progromkísérlet” áldozataivá váltak.

A 2004. márciusi zavargások megmutatták, hogy hiába telt el öt év, a KFOR és az UNMIK 1999-es bevonulása óta a helyzet nem sokat javult. Ezt a felismerést és az abból következő feladatot elsőként Carl Bildt – az ENSZ egykori balkáni különmegbízottja – a londoni Financial Times hasábjain fejtette ki, szerinte Koszovó sok szempontból – a fiatal népesség magas aránya, az óriási munkanélküliség miatt – máris „Európa Palesztinája”, ezért a tartomány státusának lebegtetése helyett ki kell mondani, hogy a fennálló határok keretein belül bármilyen megoldás elképzelhető, amiben Belgrád és Pristina meg tud egyezni.

A Carl Bildt által szorgalmazott megegyezést hátráltatta, hogy a 2004. október 23-án megtartott koszovói törvényhozási választásokat a szerb kisebbség Belgrád javaslatára bojkottálta. Ráadásul Ibrahim Rugova államfő pártja - a Koszovói Demokratikus Szövetség -, megnyerte a választásokat, majd a harmadik helyen végzett Szövetség Koszovó Jövőjéért párttal lépett koalícióra, így 2004 decemberében annak elnökét, Ramush Haradinajt választották miniszterelnökké. Belgrád számára Haradinaj teljes mértékben elfogadhatatlan tárgyalópartner volt, mivel korábban gerillaparancsnokként tevékenykedett.

Így a dán Soren Jessen-Petersen - mint az UNMIK vezetője - amikor 2005. január 15-én találkozott Kostunica, szerb miniszterelnökkel és Tadics szerb elnökkel, nem tehetett mást, mint „elkeseredettségének” adott hangot, mert szerinte Belgrád halogatja a 2004. márciusi összetűzések után megszakadt tárgyalások újraindítását.

4. Az Eidi jelentés és a bécsi tárgyalások (2005-2006)

2005. májusában Kofi Annan kijelentette, hogy nem teljesen elégedett azzal, ahogy a koszovói albánok értelmezik és átültetik a gyakorlatba a Koszovó számára előírt

²⁰ Vida L. (2004). Kiújult erőszak Koszovóban. HVG. 2004. március 27.

demokratikus standardokat.²¹ Ezért megbízta Norvégia NATO-nagykövetét Kai Eide-t, vizsgálja meg, hogy hogyan áll a Koszovó számára előírt demokratikus standardok bevezetése.

Kai Eide, jelentését 2005. október 7-én adta át a Biztonsági Tanácsnak. A 16 oldalas dokumentum legfontosabb része az, amely kimondja, hogy hivatalosan hozzá kell látni a státuskérdés megoldásához. Kár várakozni, mert a tárgyalások megkezdésének nincs ideális időpontja, ezzel szemben minden érintettnek érdeke, hogy Koszovó leendő státusát tisztázzák. Eide jelentése alapján született meg a döntés, hogy a státuskérdés megoldásáról induljanak újabb tárgyalások.²² Ez a döntés azt jelentette, hogy az ENSZ Eide javaslatára feladta az 1999. júniusa óta folytatott „standardok a státus előtt” politikáját. Mint tanulmányunk korábbi részében láthattuk, ezen politika jegyében az ENSZ arra az álláspontra helyezkedett, hogy csak akkor lehet szó Koszovó státusának végleges rendezéséről, ha előtte sikerül a normális demokratikus feltételrendszert megteremteni.

A tárgyalások megindulását tovább hátráltatta, hogy 2006 januárjában tüdőrákban meghalt Ibrahim Rugova koszovói elnök. Jól mutatja a koszovói albánok és a szerb állam közötti feszültség mértékét, hogy amikor Borisz Tadic szerb elnök azt nyilatkozta, hogy a szerb állam elnökeként kötelessége részt venni az államához tartozó Koszovó elnökének temetésén, rendkívül éles elutasításban részesült a koszovói politikusok részéről. Így a jelentős biztonsági kockázatra hivatkozva, végül nem jelent meg a temetésen.

2006. február 15-én Borisz Tadic az ENSZ Biztonsági Tanácsában tartott beszédében széles körű autonómiát kínált fel a koszovói albánságnak. Bár azt hangsúlyozta, hogy ezen ajánlata csak akkor érvényes, ha a koszovói albán többség hasonló jogokkal ruházza fel a koszovói szerb kisebbséget. Tadic ezt a megegyezést 20 év időtartamra kínálta fel, azaz gyakorlatilag további 20 évre kívánta Koszovót a szerb állam keretei között tartani. Ilyen előzmények után kezdődtek meg 2006. február 20-án Bécsben a Daun-Kinsky palotában az ENSZ közvetítésével a szerb-albán tárgyalások. Már az első tárgyalási fordulóban kiderült, hogy a két tárgyaló fél kiindulási pontja gyakorlatilag összeegyeztethetetlen, mivel Belgrád „autonómiánál többet, de a függetlenségnél kevesebbet” álláspontra helyezkedett, Pristina pedig a teljes függetlenség mellett tette le voksát. Az első tárgyalási forduló után 2006 márciusának első felében az ENSZ közvetítőket vezető Martti Ahtisaari – volt finn miniszterelnök – washingtoni látogatása alkalmával azt fejtegette, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsának az 1244-es határozat helyett egy újabb határozatot kell elfogadnia, mely határozat fokozatosan lehetővé tenné Koszovó függetlenné válását. Erre a megoldásra az USA külpolitikusi egyre inkább hajlottak. Jól mutatja ezt, hogy 2006 áprilisában Frank Wiesner – az USA koszovói ügyekkel megbízott diplomatája – balkáni körútja során Szkopjében kijelentette, hogy az USA szerint Koszovó számára a legjobb megoldás a függetlenség lenne.

A fenti történésekkel párhuzamosan tovább folytak a bécsi albán-szerb tárgyalások, melyeken szóba kerültek a külföldi és belső tartozások, a birtokjog, a nyugdíj és a privatizáció kérdései. A tárgyalások során a szerb küldöttség egyre konkrétabb formában mutatta be a Tadic-féle javaslatot, mely szerint Koszovó továbbra is Szerbia részeként, széles körű autonómiát kapna. Erről 20 évre szóló nemzetközi szerződést kötnének az

²¹ A standardok állásáról bővebben lásd S. Biserko (2005): The future status of Kosovo. Helsinki Monitor. 2005. 4. no.

²² W. PETRISCH-R. PICHLER (2006): Koszovó státusa megoldásra vár. Európai Szemle. XVIII. Évfolyam. 2006. 1. szám pp. 121-136.

ENSZ bevonásával. Koszovónak saját alkotmánya, törvényhozása, végrehajtó hatalma, önálló bírósága lenne, továbbá Belgrádtól függetlenül gyakorolhatná valamennyi egyéb állami funkcióját. Kivételt ez alól csak azon funkciók képeznének, amelyeket Szerbia megtartana saját magának, ezek pedig csak a szuverenitás alapvető elemei lennének, úgymint, a külpolitika, a határellenőrzés, az emberi jogok védelme – gyakorlatilag ez a koszovói szerb kisebbség védelmét jelenti ebben a kontextusban –, a pénz és a vámpolitika. Továbbá Szerbia igényt tart a szerb vallás és kulturális örökség védelmére Koszovóban.

Gyakorlatilag a szerbek 2006-ban Bécsben azt kínálták fel az albánoknak, amit 1989-ben elvettek.²³ Ezzel szemben az albán tárgyaló küldöttség a teljes függetlenség platformjára helyezkedett. Pristina világossá tette, hogy nem kér a szerb autonómia-javaslatokból. Agim Çeku koszovói miniszterelnök kijelentette, hogy küldöttségük nem ezért utazott Bécsbe, hogy státus vitákat folytasson, hanem azért, hogy a már gyakorlatilag kivívott függetlenség nemzetközi közösség és a szerbek általi elismeréséről tárgyaljon. Így nem meglepő, hogy 2006 júliusának végén, mindenféle eredmény nélkül ért véget a bécsi tárgyalások ún. első fordulója.

2006 szeptemberében az ún. összekötő csoport – USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Olaszország és Oroszország – külügyminiszterei New Yorkban megvitatták a sikertelen bécsi forduló utáni teendőket. A külügyminiszterek egyetértettek abban, hogy a szerb és az albán álláspont igen távol áll egymástól, majd felszólították Martti Ahtisaarit, hogy lehetőleg az év végéig találjon olyan realisztikus megoldást, mely mindkét tárgyaló fél számára elfogadható. A new york-i találkozón Oroszország védelmébe vette Szerbiát, amikor arra az álláspontra helyezkedett, hogy tiszteletben kell tartani a nemzetközi jogot, és ezért nem lehet egyoldalúan megváltoztatni szuverén országok - ebben az esetben Szerbia - határait. Ezért Koszovó kérdésében a BT csak olyan határozatot hozhat, amely mindkét fél – azaz Belgrád és Pristina - számára elfogadható. Ezzel Moszkva jelezte a többi nagyhatalom felé, hogy Szerbia beleegyezése nélkül Moszkva nem fog hozzájárulni Koszovó függetlenségéhez.

Közben a szerb politikai elit megpróbálta megelőzni a nemzetközi döntést és a koszovói kérdést belpolitikai síkon akarta rendezni. 2006 októberének első felében a szerb parlament megszavazta a szerb állam új alkotmányát, mely kimondta, hogy Koszovó Szerbia része. A parlamenti szavazás után az alkotmányt október 28-29-én népszavazásra bocsátották, amely érvényes volt – a 6,6 millió választásra jogosultnak 54%-a jelent meg – , és azzal az eredménnyel zárult, hogy a szavazáson megjelentek 51%-a elfogadta azt. Gyakorlatilag Belgrád népszavazással akarta szuverenitását Koszovó felett megszilárdítani. A dolog szépséghibája, hogy a népszavazáson a koszovói albánok nem szavazhattak, mivel nem kerültek fel a választói névjegyzékbe.

A szerbiai népszavazásra a koszovóiak montenegrói segítséggel adtak Belgrádnak csattanós választ. 2006 novemberében Agim Çeku koszovói kormányfő Montenegróba látogatott, a montenegrói kormányfővel folytatott megbeszélések során kijelentette, hogy Koszovó hamarosan függetlenné válik. Tadics szerb elnök a montenegróiak lépését – azt, hogy kormányfőként fogadták Agim Çekut - elfogadhatatlannak tartotta, bírálatában kihangsúlyozta, hogy Koszovó Szerbia elidegeníthetetlen része, nem pedig Montenegró szomszédja.

²³ Az 1989-es történésekről lásd GULYÁS L.: Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. pp. 159-161.

5. Az Ahtisaari-terv és fogadtatása (2007)

A fenti szerbiai és koszovói történésekkel párhuzamosan 2006 késő őszén Martti Ahtisaari elkészítette javaslatát a koszovói rendezésről, de azt nem hozta nyilvánosságra. Valószínűsíthetjük, hogy Ahtisaari a 2007. január 21-re kitűzött szerbiai parlamenti választások miatt késleltette tervezetének nyilvánosságra hozatalát. Ennek ellenére a tervezetről már 2006 novemberében és decemberében részletek szivárogtak ki. A kiszivárogtatott részletek ismeretében Kostunica szerb kormányfő 2007 januárjának végén nem volt hajlandó fogadni Ahtisaarit, aki a tervet bemutatni érkezett Szerbiába és Koszovóba.

Végül a tervezetet 2007. február 3-án hozták nyilvánosságra, amelynek főbb pontjai az alábbiak voltak:

- Koszovó csatlakozhat a nemzetközi szervezetekhez, az ENSZ-hez, a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz.
- Koszovó saját hadsereget és rendőrséget hozhat létre.
- Koszovó átveszi az állami vagyont.
- Koszovóban továbbra is fennmarad a nemzetközi – azaz az ENSZ misszió – jelenléte.
- A koszovói szerb kisebbség széles körű jogokat kap. Az albán többségnek szavatolnia kell a jogegyenlőséget és a vallásszabadságot. Ennek jegyében a szerb ortodox vallási helyek körül védelmi övezetet létesítenek.

Bár a tervezetből hiányzott a „függetlenség” szó, gyakorlatilag Koszovót felruházta a független államiság számos fontos kellékével és számára egyfajta „ellenőrzött függetlenséget” adott, melyből aztán középtávon (3-5 év) kinőhet egy igazi függetlenség. Ahtisaari 2007. február 13-ra Belgrád és Pristina képviselőit Bécsbe invitálta a tervezete megvitatására. Szerb kérésre – mivel a januári választások után az új szerb parlament, illetve az új kormány még nem állt fel – ezt a találkozót február 21-re halasztották.

A szerb parlament 2007. február 14-én tartotta meg alakuló ülését, melyen rögtön vitát nyitottak Ahtisaari tervezetéről. Valamennyi felszólaló arra az álláspontra helyezkedett, hogy Koszovó autonómiát kaphat, de szó se lehet a függetlenségről. Ilyen előzmények után ült tárgyalóasztalhoz február 21-én a két fél Bécsben. A szerb küldöttség elvetette a javaslat minden olyan elemét, mely Koszovó függetlensége előtt utat nyithatna. Így elutasították a koszovói hadsereg felállítását, illetve azt, hogy Koszovó nemzetközi szervezetek tagja legyen, továbbá azt sem fogadták el, hogy koszovóiak átvegyék az állami vagyont. A koszovói küldöttség törekvései pontosan az ellenkező irányba mutattak. Látható, hogy a két küldöttség állásfoglalása igen távol állt egymástól.

Ezek után nem meglepő, hogy 2007. március 10-én megállapodás nélkül értek véget a bécsi tárgyalások. Ahtisaari bejelentette, hogy a kompromisszumra irányuló összes lehetőséget kimerítették, ezért további szerb-koszovói tárgyalásokra nincs szükség. Így a válság rendezésére irányuló folyamat a Biztonsági Tanács elé fog kerülni.

2007. március 26-án Ahtisaari az ENSZ főtitkára elé terjesztette tervezetét, mely Koszovó számára nemzetközi felügyelet mellett gyakorolt függetlenséget irányzott elő.²⁴ A tervezetről az USA, a NATO és az EU külügyekkel foglalkozó diplomatái egységesen kijelentették, hogy támogatható.

²⁴ MARTI A. (2007): Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement. http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf

2007. április 3-án összeült az ENSZ Biztonsági Tanácsa, hogy megvitassa Ahtisaari március 26-i javaslatát. Ezzel kezdetét vette egy több hónapig elhúzódó diplomáciai csatározás, ugyanis Oroszország a Biztonsági Tanácson belül keményen kiállt Szerbiáért és bejelentette, hogy megvétózza az Ahtisaari-tervet. A Biztonsági Tanács egymást követő ülésein az orosz diplomaták mindig arra az álláspontra helyezkedtek, hogy számukra „nem felel meg” az Ahtisaari-terven nyugvó határozattervezet.

Sőt, Belgrád orosz segítséggel elérte, hogy a BT 15 fős küldöttsége Belgrádba és Koszovóba látogasson. A Pristinába érkező küldöttséget a koszovói vezetők arról próbálták meggyőzni, hogy a függetlenség elismerése az egyetlen igazságos és tartós megoldás, továbbá, hogy Koszovó teljes garanciát vállal a kisebbségi jogok minél teljesebb érvényesüléséért. Amikor a BT küldöttség a koszovói szerb kisebbség legfontosabb központjába Mitrovicába érkezett, az ottani szerbek arról próbálták meggyőzni őket, hogy miért nem szabad Szerbiától elszakítani Koszovót.

Koštunica szerb miniszterelnök 2007 májusában a „felügyelt függetlenség” helyett a „felügyelt autonómia” programját hirdette meg. Ezzel gyakorlatilag a korábbi szerb javaslatot, az ún. 20 éves tervet melegítette fel. Ezzel párhuzamosan a koszovói politikusok is a nyomásgyakorlás eszközehez nyúltak, Agim Çeku koszovói kormányfő június első hetében kijelentette, hogy ha a Biztonsági Tanácsban nem történik előrehaladás Koszovó függetlenségének kérdésében, akkor Pristina kész a függetlenség egyoldalú kikiáltására. Az európai körútja során Bulgáriába is ellátogató Bush elnök arról beszélt Szófiában, hogy Koszovó függetlensége fejében Szerbia előtt megnyílik az út a NATO-ba, illetve az EU-ba. Bush ezen ajánlatát Koštunica élesen elutasította, kijelentette, hogy a szerb állam sohasem fogadja el, hogy területének egy jelentős részét elszakítsák.

Hosszas diplomáciai huzavonák után 2007 júniusában – orosz nyomásra – a Biztonsági Tanács arra az álláspontra helyezkedett, hogy újabb esélyt adnak Belgrádnak és Pristinának a megegyezésre, ennek értelmében 120 napot adtak a két félnek, hogy egymással megegyezzen. Ha ezen 120 napon belül – az ún. trojka közvetítésével – nem születik megegyezés, automatikusan életbe lép az Ahtisaari-terv.

Ilyen előzmények után kezdte meg az ún. trojka – Frank Wisner (USA diplomata), Wolfgang Ischinger (EU-képviselő) és Alekszandr Harcsenko (orosz diplomata) – 2007 augusztusában belgrádi és pristinai tárgyalásait. Itt jegyezzük meg, hogy a trojka, illetve Belgrád és Pristina rendelkezésére álló 120 napos időintervallum 2007. december 10-én járt le. A trojka már az első tárgyalási forduló után alaposan meglepte a nemzetközi közvéleményt, amikor német tagja bejelentette, hogy minden olyan megoldás elfogadható, amelyben Belgrád és Pristina megegyezik, és ebbe a körbe beleértendő a tartomány esetleges felosztása is. Ezen felvetést mind Belgrád, mind Pristina azonnal élesen elutasította. A felosztásra vonatkozó „ötlet” mellett újabb megoldási javaslatok is születtek, úgymint: 1. Szerbia és Koszovó alkosson konföderációt. 2. Alakítsanak autonóm Szerb Köztársaságot Koszovón belül. 3. Legyen területcsere, amelynek során Szerbia megkapja Észak-Koszovót, cserébe átadja Koszovónak a Presovó völgyét.

A fenti ötletbörze után 2007. augusztus 30-án Bécsben újra tárgyalások kezdődtek, a trojka délelőtt a pristinai, délután pedig a belgrádi küldöttséggel tárgyalt. Mindkét küldöttség megismételte a már jól ismert, homlokegyenest eltérő álláspontját Koszovó jövőjéről. 2007 szeptemberének végén a bécsi tárgyalások New Yorkban folytatódtak, ahol a két küldöttség hajlandó volt egy asztalhoz ülni, de az álláspontok továbbra is homlokegyenest eltérőek maradtak.

A 2007. őszi tárgyalásokon néhány pillanatra felsejlett a megegyezés lehetősége az ún. hongkongi modellben. Ezt a modellt a szerb fél javasolta, lényege, hogy Hongkong mintájára meghatároznak egy ideiglenes határidőhöz kötött megoldást, mely tartalmazna bizonyos elemeket mind Belgrád, mind Pristina álláspontjából. Konkrétan ezt azt jelentette, hogy Koszovónak csaknem teljes nemzetközi önállósága lenne, köthetne nemzetközi gazdasági szerződéseket, ugyan csatlakozhatna nemzetközi szervezetekhez (pl. Világbank), de az ENSZ-hez nem. Továbbá Koszovó megkapna minden olyan felhatalmazást a saját területén, amelyekkel a független államok rendelkeznek, kivéve a külpolitikát, a honvédelmet és a határőrizetet. Koszovó közigazgatásilag nem függne Belgrádtól, de független mégse lenne, sőt az ENSZ is benmaradna területén.

A pristinai küldöttség azonban mérlegelés nélkül elutasította ezt a szerb ajánlatot, mondván nem lehet párhuzamot vonni Hongkong és Koszovó között, hiszen Hongkongban és Kínában is kínaiak élnek. Ezzel szemben Koszovóban albánok élnek, akik nem akarnak a szerb államhoz tartozni. A szerb küldöttség a tárgyalások során még többször megpróbálkozott a lehető legszélesebb körű autonómia felkínálásával, de a koszovói fél nem volt hajlandó ezeket megfontolni.

Ezek után nem meglepő, hogy 2007. december 10-én - a trojka megbízatásának lejártakor - a koszovói-szerb tárgyalások értékelhető eredmények nélkül zárultak. Természetesen mindkét fél a másikat okolta a kudarcért, de a helyzet lényegét a legpontosabban Hashim Thaqi - az albán küldöttség tagja - ragadta meg, amikor azt a kijelentést tette, hogy *„ha száz évig tárgyalnánk, akkor sem jutnánk kompromisszumra.”*

6. Utószó helyett

Hashim Thaqi fenti kijelentését a teljes koszovói politikai elit elfogadta, és ebből egyenesen következett, hogy 2008. február 17-én kikiáltották Koszovó függetlenségét. De azon eseményekkel, amelyek Koszovóban és a nemzetközi diplomáciában 2007 decembere és 2008. február 17-e között történtek, már egy másik tanulmányunkban kívánunk foglalkozni.

Irodalom:

- M. AHTISAARI (2007): Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement. http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf
- S. BISERKO (2005): The future status of Kosovo. Helsinki Monitor. 2005. 4. no. pp. 312-314.
- MARIE-J. CALIC (2004): Kosovo 2004. Südosteuropa. 52. Jg. 2003 7-9. pp. 341-354.
- DÉSI A.: Utópia a békés Koszovó. Kouchner ENSZ-megbízott nyilatkozik lapunknak. Népszabadság. 1999. november 27.
- GULYÁS L. (2000): Tíz év Koszovó történetéből 1989-1999. A jugoszláv állam széthullása VII. KAPU 2000/8. szám pp. 55-61.
- GULYÁS L. (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest.
- HALÁSZ I. : A válságkezelő nemzetközi igazgatás Koszovóban. Pro Minoritate 2005/Tavaszi pp. 3-34.
- JUHÁSZ J.(1999): Az albánkérdés Jugoszláviában. In. Krausz Tamás (szerk.): A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak. Napvilág Kiadó. Budapest. 1999. pp. 91-98.
- KAPRONCAY P. (1999): A koszovói konfliktus történelmi és kulturális háttere. In. Krausz Tamás (szerk.): A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak. Napvilág Kiadó. Budapest. 1999. pp. 23-36.
- C. MEIER (1999): Koszovó és a Pax Americana. Európai Szemle. X. évfolyam. 1999. 3. szám pp. 92-98.
- MILJKOVIC ET AL. (2001): A független „Nemzetközi Koszovó Bizottság” jelentése a tartomány jövőbeli státuszáról. Pro Minoritate. 2001/Tavaszi. pp. 128-140.
- NÉMETH A. (2000): Helyhatósági választások Koszovóban. HVG. 2000. november 4.
- VIDA L. (2004). Kiújult erőszak Koszovóban. HVG. 2004. március 27.
- W. PETRISCH-R. PICHLER (2006): Koszovó státusa megoldásra vár. Európai Szemle. XVIII. Évfolyam. 2006. 1. szám pp. 121-136.

Egy törvénytelen gyermek tartása iránti per délszláv vonatkozásai

Varga István²⁵

1. A körülmények

Jelen tanulmányban egy olyan esetet kívánok bemutatni, amellyel volna megyei levéltári kutatásaim során találkoztam. A trianoni békediktátummal járó elcsatolások következtében, olykor a vegyes házasságok szétszakadásából-szétszakításából is különféle problémák adódtak. Ezzel összefüggésben egy szerb apa és magyar anya kapcsolatából származó gyermek sorsán, valamint egy gyermektartási per ismertetésén keresztül kívánok arra rávilágítani, hogy a korabeli magyar és jugoszláv szervek közötti államigazgatási-jogi-gyermekevédelmi együttműködés, csak igen korlátozott keretek között működött. E korlátozott együttműködés fő oka nyilvánvalóan az volt, hogy a békediktátum következményeként hazánk kapcsolata a kisantant országokkal, köztük a Szerb-Horvát-Szlovén királysággal (1929-től a Jugoszláv királysággal) is meglehetősen fagyosra fordult. Ugyanakkor azt mondhatjuk, mindkét fél rákényszerült az államigazgatási-jogi-gyermekevédelmi együttműködés fenntartására, már csak a közös múltból fakadó ezer szállal történő egymáshoz kapcsolódás miatt is. E korlátozott együttműködés egyik mozaikdarabját jelenti özv. Gyorgyevics Szvetozárné próbálkozása törvénytelen gyermeke eltartásának biztosítása érdekében. Mielőtt azonban az esettanulmány részletes bemutatására térnék, rövid kitérőt kell tennem a törvénytelen gyermek fogalmának bemutatására. A törvénytelen gyermekek egykor olyan speciális helyzetű társadalmi réteget alkottak, amely napjainkban már nem létezik. A magyar nyelv ma is őrzi azt a különbséget, amit a jog már régen nem tartalmaz a házasságon kívül született gyermekekkel szemben. Hiszen használatos – ha nem is oly gyakran – a zabigyerek, a balkézről született gyermek, vagy a kevésbé pejoratív szerelemgyerek kifejezés is.

Már a római jog is megkülönböztette a törvényes, és a törvénytelen gyermekeket. A házasságon kívül született gyermek nem esett apai hatalom alá, társadalmi helyzetét az anya és családja helyzete határozta meg. Tartás, nevelés, öröklés esetén is csak az anyai családra számíthatott, apjától még eltartását sem követelhetette.²⁶ A középkorban azonban némileg módosult a helyzet. A keresztény ideológiának megfelelően az apának gondoskodni kellett gyermekéről, de ez korántsem jelentett teljes egyenjogúsítást, bár jelzi a társadalom igényét, nyomását az említett gondoskodásra vonatkozóan.²⁷ Ez a gondoskodás azonban felemás, látható ez abból is, hogy többek között az egyházi és világi hivatalok viselőit, sőt még a céhtagokat is általában eltiltották attól.²⁸

²⁵ PTE IGYFK, adjunktus.

²⁶ VÉCSEY 1886: p. 489

²⁷ CZIGLÁNYI 1939: p. 16

²⁸ HERCEGH 1902: pp. 268-269.

A hosszú ideig érvényben lévő gyakorlat szerint a törvénytelen származást meghatározta a fogantatási idő, és a fogantatás mikéntje is.²⁹ A magyar és erdélyi magánjog rendszere aprólékosan szabályozta a kérdést. Törvényes gyermek az, aki törvényes vagy vélt házasságból származik. Fontos, hogy a házasság kötése után hetedik, és a megszűnése után 10 hónap alatt kell megszületniük. A többi gyermek törvénytelen, de köztük a jogállásbeli különbséget az mutatja, hogy törvényesíthetőek-e (pl. a szülők utólagos házassága által a természetesi és fattyú gyermekek) vagy sem (pl. a házasságtörésből, vérfertőzésből, és szentségtörésből származó gyermekek).³⁰ A házasságon kívül született gyermekek csak az 1946. évi XXIX. törvénycikk által nyerték el ugyanazokat a jogokat, amelyek a házasságból születetteket is megillették. Jogállásuk a vízváltásznak tekinthető 1946-os év előtt Magyarországon a következő volt:³¹

- 1./ Az anyja leánykori vezetéknevét viseli.
- 2./ Az anyja állampolgárságát és vallását követi.
- 3./ Községi illetőségét az anya községi illetősége szabja meg.
- 4./ Csak anyjával és az ő vérrokonaival van jogilag rokonságban.
- 5./ Törvényes öröklési jog csak az anyjával, és az ő vérrokonaival szemben illeti meg.
- 6./ Az anya a gyermek természetes és törvényes gyámja, ha kiskorú az anya, akkor a gyámhatóság rendel ki gyámot.
- 7./ A természetes apát a gyermekkel szemben csak a tartásdíjfizetés kötelezettsége terheli (az apa a gyermekkel nincs családi kapcsolatban.)³²

2. Az eset

Özv. Gyorgyevics Szvetozárné (felperes) 1932. március 8-án adta be a gyermektartási keresetét I. Lajos ellen.³³ A felperes 1896-ban született, születési neve Benkő Katalin, valószínűleg tehát ő maga nem szerb nemzetiségű. Ezt a feltevésünket erősíti, hogy katolikus vallású. Ismerjük még foglalkozását, a dokumentumok szerint háztartási alkalmazott, havi jövedelme 32 pengő és teljes ellátás. Az eljárás megindításakor két törvényes gyermeke van, akik 11 és 8 évesek. A Hatósági Bizonyítvány (szegénységi bizonyítvány) alapján özvegy, (ennek a későbbiekben nagy jelentősége van), vagyoni helyzete „állítólag vagyontalan”, emiatt a per szegénységosan indul.³⁴

²⁹ Családjog a középkorban nem létezett, a családjogi kérdések a magánjog körébe tartoztak. Magyarországon a megkésett polgári fejlődés („elhúzódozó középkor”) következtében a szokásjog, és a törvények vegyesen rendelkeztek a törvénytelen gyermekekről. A családjog 1867-es kiegyezés után sem volt egységes, a törvénytelen gyermekek helyzetét rendező jogszabályok, a különféle törvények saját szemszögből rendelkeztek róluk.

³⁰ WENZEL 1863: pp. 206-213

³¹ A törvénytelen gyermekek jogi és társadalmi megítéléséről, valamint a törvényesítésről bővebben: VARGA I. (2003), pp. 163-171.; VARGA I. (2006), pp. 203-221.

³² CSORNA 1929: 127.-128.; ESZTERGÁR 1936: pp. 128-130.; CZIGLÁNYI 1939: pp. 33-41.; Mai Magyar Szociálpolitika: p. 909

³³ Gyorgyevicsné írásneve igen eklektikus a különféle periratokon (Gyorgyevics, Gyorgyevits, Györgyevigy). Valószínűleg a cirill és latin ABC különbségeinek okán voltak tanácstalanok a korabeli magyar köztisztviselő a név rögzítésénél. Ő a saját aláírásakor általában a Gyorgyevics formulát használta, így a továbbiakban én is ezt az alakot használom.

³⁴ A szegénységi bizonyítvány megszerzése után az illető mentesült a perköltségek alól. A szegénységi jogot az 1911. évi I. törvénycikk 112-123. § szabályozta.

I. Lajos (alperes) nőtlen, foglalkozása MÁV segédtiszt. Kereseti-vagyoni viszonyait nem ismerjük. Kapcsolatukból 1932. február 26-án megszületett Gy. I. nevű leánygyermek. A felperes szerint az alperes a gyermeket először magáénak ismerte el, később viszont arra akarta őt rávenni, hogy a gyermeket elhajtsa, amit természetesen elutasított. Mivel a gyermek megszületett, havi 20 pengő tartásdíjat igényelt a bíróságtól.

Az alperes a védekezésnek szokatlan módját választja az 1932. március 26-án iktatott beadványában:³⁵ *"I. Felperes szerb állampolgár, mert a Pp. 112. § utolsó bekezdése értelmében külföldieknek a szegényjogot eltérő nemzetközi megállapodás hiányában csak viszonyosság esetében lehet megadni, Jugoszláviával pedig a szegénységi jogra vonatkozóan sem nemzetközi megállapodásunk nincs, sem pedig viszonyosságban nem vagyunk, mindenképp méltóztassék tőle a szegénységi jogot megvonni. ... III. Tagadom, hogy Gyorgyevics Szvetozár meghalt és hogy ekként felperes özvegy volna. Ha pedig férjes, akkor gyermeke törvényesnek vélelmezendő, és míg ez a vélelem fennáll, mint törvénytelen gyermek után tartást senkitől sem igényelhet felperes."*

Mint látható a védekezés során kulcsfontosságú, hogy az illető szegényjogos, azaz illeték és perdíjmentesség illeti meg. Ennek megvonása szerb állampolgárságára való tekintettel esetünkben azt jelentette, hogy az anya pozíciói a perben romlottak, hiszen a szegényjog megtagadása révén, saját pénzéből kellett finanszírozni a pert. Másrészt a férj halálának tagadása, ismeretlen helyen tartózkodása jó „taktikának” bizonyult, hiszen mint látni fogjuk, ennek bizonyítása nehézségekbe ütközött. Ha pedig a férj nem halt meg, a gyermeknek van egy törvényes apja, így tartásáról neki kell gondoskodnia. Az alperes védekezésében azt is állítja, hogy pénzért közösült a felperessel. *"Ő 10 P-öt kért, és 3 P-t ígértem, mire ő a 3 P-nek előre való fizetése ellenében hajlandó volt velem eljönni."*

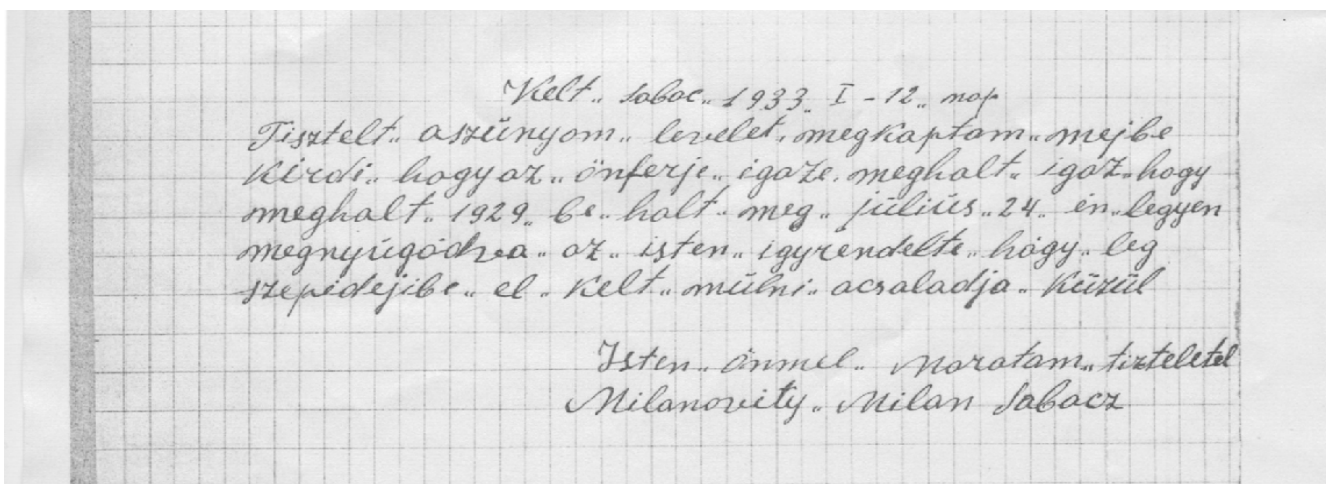
Az első nyilvános tárgyalásra 1932. április 16-án kerül. Itt a felperes elismeri, hogy jugoszláv állampolgár. Előadja azt is, hogy a viszonyosság fennáll a szegényjogra. Kéri, hogy férje „halotti anyakönyvi kivonatának” bemutatására megfelelő határidőt kapjon, amit a bíróság 30 napban engedélyez. Ez azonban túl rövid határidőnek bizonyult, ezért 1932. május 14-én a kir. járásbíróság tájékoztatja, hogy férje halotti anyakönyvi kivonatának beszerzéséhez újabb 30 nap határidőt engedélyez. Kérelmében jelzi „... gyermektartási peremben Szerbiából ahová férjem halotti anyakönyvi kivonatának megküldése végett fordultam, választ nem kaptam.” 1932. május 23-án kérvényezi, hogy a per iratait 5 hónapig tegyék nyilvántartásba, mert: *"... miután a pécsi m. kir. állami gyermekmenhelyen gyermekemet nekem kell szoptatni 5 hónapig, amég gyermekemet el nem választom, onnan nem távozhatom, de pénzem nincsen, s így peremben a szükséges intézkedéseket meg nem tehetem."* A bíróság az iratokat 5 hónapra nyilvántartásba rendelte ugyan, de azzal az indoklással, hogy 5 hónap haladékot ad az anyakönyvi kivonat beszerzésére.

Eközben a bíróság tanúkihallgatásokat tart az 1932. szeptember 13-án sorra kerülő tárgyaláson. Majd néhány hónap szünet után 1933. január 24-én a bíróság megvonta a szegényjogot a Pp. 112. §. utolsó bekezdése értelmében.

³⁵ Ilyen esetben az alperesek a megesezt lány/nő feslettségét igyekeztek bizonyítani, illetve azt, hogy a fogamzási időben a hölgy több férfival is közösült, így az apaság egyértelműen nem állapítható meg.

Mivel : „...felperes saját beismerés szerint is szerb állampolgár, márpedig a szerb-horvát-szlovén királlyal a szegényjog tekintetében a 23671/1927 I.M. rendelet szerint viszonyosság nem áll fenn, ...”³⁶

Ekkor már rendelkezésre állt az 1. sz. képben szereplő, az anyakönyvi kivonat helyett érkezett igazolás, amely szerint a férj valóban elhalálozott. A bíróság ezt nem fogadta el bizonyítéknak, - annak ellenére, hogy bár rossz magyarsággal, de magyar nyelven íródott – mert nem szerepelt rajta semmiféle hivatalos bélyegző, illetve nem felelt meg a közokiratok feltételeinek.

1. kép: A halotti anyakönyvi kivonat helyett érkezett igazolás.

1933. január 24-én a tartásdíjkérelmet a bíróság a következő indoklással utasította el: " A feleségnek a házasság fennállása alatt született gyermeke, törvényes gyermek. Az alperes tagadásával szemben a felperes tartozott volna bizonyítani, hogy férje valóban a gyermek fogantatási idejét megelőzően meghalt, ezt azonban ismételt felhívás ellenére sem bizonyította. Minthogy így nincs bizonyítva, hogy felperes gyermeke törvénytelen, ... bíróság a felperest keresetével elutasította, és mint peresztet a költségek megfizetésére kötelezte."

A bíróság az ítéletnél csak azt a tényt vizsgálta, él-e a férj, illetve a férj halálának a pontos időpontját, a gyermek fogantatása miatt. Mivel a halálát nem sikerült bizonyítani, azt feltételezték, hogy él.³⁷ Tehát a gyermek törvényes apja ő, attól függetlenül, hogy ki a nemző apa. A gyermek bár tartásdíjat nem kapott, de anyai „nyeresége” volt, hogy törvényes gyermek jogállásába került.

³⁶ A viszonyosságot az 1899. évi XIII tc. szabályozta, mely a Hágában létrejött nemzetközi szerződést emelte be a magyar jogba. E szerint a „szegényjogon való perlekedés”-ben a szerződő tagállamok polgárai a belföldieket megillető jogokban részesülnek. (14. cikk) 1905-ben a polgári eljárásra vonatkozólag újabb egyezményt írtak alá Hágában, amit az 1909. évi XIV. törvénycikk emelt be a magyar joganyagba. Szerbia egyik egyezményhez sem csatlakozott. Szerbiával a Monarchiának az 1882. évi XXXII. törvénycikk alapján volt polgári ügyekben jogsegély szerződése, ami viszont a szegényjogról nem rendelkezett.

³⁷ Illetve a halál időpontjának ismeretlensége miatt azt feltételezték, hogy a fogantatási idő alatt élt.

3. Összegzés

A Szerb-Horvát-Szlovén királysággal a trianoni magyar állam jogi-közigazgatási együttműködése nem mondható szorosnak, szakszerűnek ebben a konkrét esetben sem. Az iratot hivatalos csatorna hiányában a peres félnek kellett beszerezni, és mint látható ez hosszú időt vett igénybe. Meglepő, hogy az iratot magyar nyelven állították ki, igaz ugyan, hogy magyarsága nehézkes. Az irat egy kockás füzetlap benyomását kelti, közokiratnak nem tekinthető, és a bíróság sem tekintette bizonyító erejűnek. A felperes és a férj Jugoszláv állampolgársága a pert hosszabbá és nehezkesebbé tette, illetve végső soron a per kimenetelére is hatással volt. Mivel a férj halálát nem sikerült bizonyítani, Gy. I. ellátás nélkül maradt, de paradox módon társadalmi helyzete mégis javult, mert a „törvényes gyermek” jogállásába került.

Sajnálatos módon a hasonló esetekről meglehetősen hiányos ismeretekkel rendelkezünk. Ennek egyik oka a tanulmány elején már ismertetett politikai szembenállás. Emellett feltételezhető, hogy az új állami struktúrák kiépülése-kiépítése során nem kapott prioritást a hasonló esetek megoldása. Az új állami struktúrák létrehozása mellett „mellékesnek” tekinthető hasonló esetekre valószínűleg csak kevesebb figyelem és erőforrás jutott.

E feltételezésemet erősíti, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia és Szerbia között fennálló jogsegély-szerződést a viszonyosság tekintetében a két állam nem erősítette meg. Ennek ellenére – mint azt a bemutatott eset is bizonyítja – a régi struktúrák, ha alacsony határfokon is de tovább működtek az ilyen és hasonló problémák megoldására. A kérdés teljes körű tisztázása azonban további kutatást igényel.

Irodalom:

- CZIGLÁNYI A. (1939): A tartásjog rendszere és szociálpolitikája. Pécs:Dunántúl Nyomda.
- CSORNA K. (1929): A szociális gyermekvédelem rendszere. Budapest: Eggenberger.
- ESZTERGÁR L. (1936): A szociálpolitika tételes jogi alapjai. Pécs: Kultúra Könyvnyomdai Műintézet.
- HERCEGH M. (1902): Magyar Jogtörténet. Kapcsolatosan az európai jogtörténettel. Budapest: Politzer Zsigmond és fia.
- VARGA I. (2003):Házasságon kívül született gyermekek helyzete 1946 előtt. (In.: Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar Tudományos Közleményei VI. kötet, Szekszárd, Szerk: Kolontári Attila – Papp László)
- VARGA I. (2006): Kísérlet a törvénytelen gyermekek két világháború közötti helyzetének bemutatására Magyarországon (In.: Kötő-jelek 2006, az ELTE Társadalomtudományi Kar Szociológiai Doktori Iskolájának Évkönyve, Szerk: Némedi Dénes – Szabari Vera)
- VÉCSEY T. (1886): A római jog külső története és institúciói. Budapest: Franklin-Társulat.
- WENZEL GY. (1863): Magyar és erdélyi magánjog rendszere. Budán: A Kir. Egyetemi Nyomda
- Mai Magyar Szociálpolitika, (1939) (szerk): Mártonffy K. Budapest: Állami nyomda.
- Tolna Megyei Levéltár. P. 233-1933

Jogszályjegyzék:

1882. évi XXXII. törvénycikk a Szerbiával 1881. évi május 6-án Bécsben a polgári ügyekben kölcsönösen nyújtandó jogsegély iránt kötött államszerződés becikkelyezése tárgyában

1899. évi XIII. törvénycikk a polgári jogsegély tárgyában Haagában létrejött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről

1909. évi XIV. törvénycikk a polgári eljárásra vonatkozólag az 1905. évi július hó 17-én Hágában kelt nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.

1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról

1946. évi XXIX. törvény a házasságon kívül született gyermek jogállásáról

23671/1927 Igazságügyminiszteri rendelet

Bosznia-Hercegovinával és Montenegróval bővül az Adriai Charta

Az Adriai Charta New Yorkban meghívta tagjai közé Bosznia-Hercegovinát és Montenegrót. Horvátország, Albánia és Macedónia 2003-ban írta alá az Egyesült Államokkal az Adriai Charta nevű dokumentumot, amely a balkáni országok NATO-csatlakozását hivatott előmozdítani. Sean McCormack amerikai külügyi szóvivő közölte: az amerikai kormánynak meggyőződése, hogy a csoport bővítése megerősíti majd a regionális együttműködést, és elősegíti a szóban forgó országok euroatlanti integrációját. Horvátország és Albánia már meghívást kapott a NATO-tól áprilisban a katonai szervezet bukaresti csúcstalálkozóján. Macedónia meghívása azonban egyelőre várat magára Görögországgal fennálló névvitája miatt. V. T.

Újabb összecsapások kurd felkelők és a török hadsereg között

A török biztonsági erők hat tagjával végzett szeptemberben, a kurdok önállóságáért küzdő Kurdisztáni Munkáspárt (PKK), a Törökország délkeleti részén fekvő, Iránnal és Irakkal szomszédos Hakkari tartományban. Semdinli faluban három török katona és a kurdok támadásainak kivédésére alakult vidéki polgárőrség három tagja halt meg. Október elején újabb támadást intéztek Semdinliben a szeparatista kurd felkelők kormányerők ellen. Huszonhárom kurd harcos és tizenöt katona életét követelte ez az összetűzés. Ez volt az egyik legtöbb halálos áldozattal járó támadása a PKK-nak idén. Az 1984 óta tartó harcokban eddig mintegy 35 000 ember vesztette életét. V. T.

Az **Anna Lindh Alapítvány** (www.euromedalex.org) 1001 akció című kampánya és a kultúrák közötti párbeszéd éve jegyében meghirdetett *Találkozásaink/Our meetings* című pályázat 10 és 30 év közötti művészekhez szól. A 2008. december 1-ig beküldendő műveknek két ember találkozását kell ábrázolnia irodalmi alkotások vagy a vizuális művészetek segítségével. Magyarországról és az euro-mediterrán régió országaiból is várják a műveket (euromed országok: a 27 uniós tagország, Algéria, Egyiptom, Jordánia, Izrael, Libanon, Marokkó, Palesztin Nemzeti Hatóság, Törökország, Tunézia, Szíria).

Részletes információ a www.ourmeetings.org honlapon található.

2008. október 16-18. VI. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia – Magyarország és a Balkán – Pécs a Balkán kapuja?**Pécs**

A rendezvényt a PTE TTK Földrajzi Intézet Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszéke, az MTA PAB, valamint a Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja (KMBTK) szervezi.

A kétévente megrendezésre kerülő, hagyományos politikai földrajzi konferenciánk ezúttal szervesen kapcsolódik az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010 programsorozathoz. Emiatt a VI. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia témájában is igyekszik követni az EKF 2010 programsorozatát.

Kérjük a részvételi szándékot fontolgatókat, hogy előadásait a magyar-balkáni relációban a következő témakörök valamelyikéhez kapcsolják:

- 1) Interetnikus kapcsolatok
- 2) Gazdasági kapcsolatok
- 3) Történeti problematika
- 4) Biztonságpolitika
- 5) Közlekedési kapcsolatok
- 6) Kulturális és tudományos kooperáció,
- 7) Környezetbiztonság
- 8) Interregionális közvetítővárosok
- 9) Fejlesztéspolitika és élhetőség

Website: <http://balkancenter.ttk.pte.hu/index.php?id=153>

Contact: Bátori Gizella Tel.: 72/503-600/4486, Fax.: 72/501-531 e-mail: bgizella@gamma.ttk.pte.hu

2008. november 7-8. Mediterrán Világ Symposium III. Hadseregek a Mediterráneumban Pannon Egyetem, Veszprém

Contact: Garaczi Imre tel: +36/30/9570717 email: garaczi@almos.vein.hu

28- 29 May 2009 Change and Stability. State, Religion and Politics in the Modern Middle East and North Africa**Cracow, Poland**

The prime objective of the conference is to analyze interactions between institutions of a modern state and traditional structures and values in the Middle East and North Africa.

Website: <http://www.bliskiwischod.pl/conference2009>

Deadline for abstracts/proposals: 1 November 2008

Virdžina – 1991.
Rendezte: Srđan Karanović

Kónya Zsombor³⁸

„Nagy hazugság nyomhatja a lelkedet, hogy így sújtanak Téged a szentek, Timotije!” – mondja barátjának Paun szomszédja házában, valahol a Dinári-hegységben, közel a tengerhez. Pedig az ő lelke sem tisztább, mint ahogy senkié ezen a kietlen fennsíkon. Titkok bújnak meg minden egyes kőházban, amiket makacsul őriznek ismerői. Közeleg a 19. század vége, akárcsak Európa más tájain, itt is tömegével hagyják el a földművesek otthonaikat, hogy túl az óceánon, az „Ígéret Földjére” utazzanak. De Timotije és családja maradnak. Jóság híján magát fogja be a faeke elé, hogy barátját húzzon a terméketlen földben. Szüntelen imádkoznak Szent Györgyhöz, hogy felesége, Dostana három lánygyermek után végre egy fiút hozzon a világra, megmentve így a szegyénytől a családot és levéve a gondot a családfő válláról, aki egyedülként próbálja eltartani utódait. De az imák mit sem érnek, újra lány születik. A ház ura gondosan megtölti puskáját, elveszi a

³⁸ ELTE TTK, első éves földrajz szakos hallgató.

csecsemőt anyjától, hogy minél hamarabb leszámoljon balsorsával. Már az újszülött fejének szegezi a fegyvert, mikor az erős tengeri szél, a híres bóra észhez téríti az apát és megkegyelmez. Életének ára, hogy fiúként kell felnőnie. Ez a döntés egyszerre kegyelem és átok, remény és kilátástalanság a kislánynak, aki a Stevan nevet kapja. Ettől a pillanattól a fiúként felnevelt lányok, a virđzinák kegyetlen, lemondással teli életét kell élnie. Babák helyett puskával kell játszania, nem vonhatja ki magát a fizikai munka alól, de mind közül a legrosszabb, hogy nem lépheti át a kert szűk kőkerítését, nehogy lelepleződjön. Nővéreivel való kapcsolata is ennek megfelelően alakul: a jó, testvéri viszonyt lehetetlenné teszi a család „férfi” tagjának kijáró kötelező tisztelet és felsőbbrendűség. Még a legnagyobb nélkülözés idején is, mikor mindenki fakéreggel csillapítja éhségét, Stevannak jár az utolsó kenyér, hogy „erősödjék”. Stevan sorsa magában hordozza a kudarcot, a drámát. Hiába látja be végül apja, hogy emberek közé kell engednie, hiába kell megesküdni az anyja életére Szent György előtt, hogy titkát senkivel nem osztja meg, Dostana halálával minden megváltozik. Elveszíti anyját, legfőbb támaszát, aki végül az életét adta azért, hogy fiúgyermekkel ajándékozza meg férjét, de ami végül ötödik alkalommal sem sikerült. Stevan lázadása és sorsa alól való kitörése elkerülhetetlen.

A történet abszurd, lehetetlen helyzeteket szül, ami olyan gyakran jellemzi a Balkán kultúráját és történelmét. Az itt élő emberek viszonya szürreális a mindent felülíró szokásokkal kapcsolatban. Még a nemiségnek és az ösztönöknek is képes parancsolni a hagyomány és a szegénytől való félelem. Érdekes a vallás, pontosabban Szent György meghatározó szerepe, akitől néha szél, vagy földrengés formájában vélnek égi üzenetet kapni, akinek folyamatosan próbálnak megfelelni, hiszen ő mindent lát, a fennsík minden titkát tudja.

A film gyönyörűen mutatja be a szegényebb földműves emberek mindennapi életét, rituáléját a gyermekáldásnál, a lánykérésnél, a házasságnál, az aratásnál és a temetésnél egyaránt. Srđjan Karanović rendező meggyőzően ábrázolja az emberek kapcsolatát az őket körülvevő környezettel, zord tájjal, a harcot a ritka termőföldért. A film 1992-ben Arany Pálma-díjat kapott, egy évvel korábban pedig a Stevant alakító Marta Kellert díjazta a szakma.